

บทที่ 2

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

2.1 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

2.1.1 แนวคิดด้านคุณภาพชีวิต

สำหรับแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกิดขึ้นมาในช่วงทศวรรษ 2510 หลังจากที่ได้มีการพัฒนาสังคมไปแล้วประมาณ 10 ปี การพัฒนาคุณภาพชีวิตคือเรื่องที่เราเรียกกันว่า จปฐ. (ความจำเป็นพื้นฐาน) จปฐ. เริ่มถูกกล่าวถึงตั้งแต่ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (2515-2519) ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเมืองไทยผันผวนอย่างมากแนวคิดนี้เกิดจากการที่พิจารณาว่าประเทศไทยได้มีความเจริญทางเศรษฐกิจ รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น แต่การกระจายรายได้กลับไม่เป็นธรรม คนส่วนใหญ่ของประเทศยังยากจน ควรจะได้พิจารณาการพัฒนาในแง่ของการสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มที่ด้อยโอกาส เช่น เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน ลูกจ้าง แนวคิด จปฐ. ไม่ได้ถูกกำหนดเป็นนโยบายของรัฐ แม้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (2525-2529) (อรรถิพย์ ต้นสกุล, ในโครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา, 2527) จปฐ. มีลักษณะเป็นเครื่องชี้วัดการดำรงชีวิตของประชาชนหรือเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนามากกว่าจะเป็นแนวคิดของการพัฒนา ความจำเป็นพื้นฐานมี 9 ข้อได้มาจากการระบรว่มกันระหว่างชาวบ้าน (ที่โคราช) กับเจ้าหน้าที่ของรัฐดังรายละเอียดที่ปรากฏในตอน ที่ 2 ได้มีนักวิชาการและหน่วยงานกล่าวถึงความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ดังนี้

เอกสารเผยแพร่โครงการป้อนรงค์คุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติ ได้อธิบายความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึงการดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่งๆ ในช่วงเวลาหนึ่งๆ สุภางค์ จันทวานิช, วรรณิ์ ไทยานันท์ (2540:152) อ้างจากนิมนนวล ทวีสมบุญณ์ (2526:48)

ได้ให้แนวทางของคุณภาพชีวิตว่าคนที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีคุณภาพชีวิตนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ดำเนินชีวิตในทางชอบธรรม มีความพอใจในความเป็นอยู่ของตนเอง สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สุภางค์ จันทวานิช ,วรรณิ์ โทยานันท์ (2540:152)อ้างจากสมพร เทพสิทธิ์า (2535) พูดถึงเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตว่าในการพัฒนาคุณภาพชีวิต จำเป็นต้องพัฒนาทั้งในด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนในชาติมีการดำรงชีวิตในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐาน คือ มีสัมมนาอาชีพ มีรายได้ตามสมควรแก่สภาพมีปัจจัยสี่ในการครองชีพ (ด้านเศรษฐกิจ) มีการศึกษาตามสมควร มีสุขภาพอนามัยดี มีครอบครัวดี (ด้านสังคม) เป็นผู้มีความสามารถ สามารถพึ่งตนเองได้ ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคม และประเทศชาติ (ด้านจิตใจ)นอกจากนี้ยังกล่าวถึงคนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีควรมีดังนี้

- 1) มีความรู้ดี
- 2) มีสุขภาพ อนามัยดี
- 3) มีความสามารถดี
- 4) มีความคิดดี
- 5) มีการกระทำดี
- 6) มีจิตใจดี

ด้านปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต มี 7 ด้าน คือ

- 1) ประชาชนยังขาดการใฝ่พัฒนาตนเองไม่กระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้
- 2) ประชาชนขาดจิตสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบของตน
- 3) บริการสาธารณะยังไม่ดีพอและทั่วถึง
- 4) มีมลภาวะและสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษ
- 5) มีชีวิตและทรัพย์สินที่ขาดความปลอดภัย
- 6) ประชาชนยังขาดปัจจัยในการครองชีพที่เหมาะสม
- 7) ยังมีช่องว่างในสังคมอยู่มากและสังคมยังขาดความเป็นธรรม

2.1.2 แนวคิดด้านคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม

สุภางค์ จันทวานิช ,วรรณิ์ โทยานันท์ (2540:181-182)อ้างจากนักคิดที่ได้ให้ความเห็นเรื่องคุณภาพชีวิตและได้กระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจแก่คนจำนวนมากในเรื่อง ดังกล่าว น่าจะได้

แก่ ดร.ปวิญ อึ้งอาภรณ์ (2530) ในบทความเรื่อง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน ได้กล่าวถึงคุณ ภาพชีวิต สรุปเป็นดัชนีวัดได้ดังนี้

1. การได้รับโภชนาการดี มีคุณประโยชน์ต่อร่างกาย
2. การได้รับบริการด้านสวัสดิการ อนามัยแม่และเด็ก
3. การมีลูกไม่มาก และเหมาะสมกับขนาดของครอบครัว
4. ครอบครัวมีความอบอุ่น
5. โอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบ
โรงเรียน
6. ความเสมอภาคในการได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายของรัฐ
7. โอกาสในการปะทะสังสรรค์กับภายนอกสังคม
8. ความเสมอภาคเชิงพาณิชย์กับภายนอกสังคม
9. การดำเนินชีวิตภายใต้สภาวะแวดล้อมที่ดี
10. การเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว
11. การได้รับบริการด้านสวัสดิการสังคมและการประกันสังคม
12. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน
13. การดำรงชีวิตตามความเหมาะสมกับอัตภาพ
14. โอกาสและความเสมอภาคในด้านต่างๆ คือ
 - 14.1 ด้านปัจจัยการผลิตของบุคคล
 - 14.2 ด้านการรับรู้ข่าวสาร และการมั่นคงทางการเมือง
 - 14.3 ด้านการรับบริการด้านสาธารณสุข
 - 14.4 ด้านการรวมกลุ่มเพื่อประกอบกิจกรรมใดๆ ที่ไม่ขัดต่อความสงบสุขและ
ความมั่นคงของรัฐ
 - 14.5 ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง

สุภางค์ จันทวานิช, วรรณิ์ ไทยานันท์ (2540:184) อ้างจาก ศาสตราจารย์นายแพทย์
ประเวศ วะสี (ในเสรี พงศ์พิศ, บก. 2531 : 72-77) กล่าวถึงคุณภาพชีวิตว่า คือ เสรีภาพ 3 ด้าน
คือ ด้านวัตถุ ด้านสังคมและด้านจิตใจ

ด้านวัตถุ มีเครื่องชี้วัด คือ การมีวัตถุประสงค์เพียงพอเพียงหล่อเลี้ยงชีวิตไม่ต้องถูกบีบคั้นจากความอดอยากขาดแคลน

ด้านสังคม มีเครื่องชี้วัด คือ ไม่มีการกดขี่เบียดเบียนกัน ด้วยประการต่างๆ ในสังคมมนุษย์ สามารถเป็นตัวของตัวเอง สามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้ที่จะเลือกดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

ด้านจิตใจ มีเครื่องชี้วัด คือ การมีเสรีภาพจากการบีบคั้น จากกิเลส ตัณหาในใจของตนเอง

สุภางค์ จันทวานิช ,วรรณิ์ ไทยานันท์ (2540:187) อ้างจาก เย็นใจ เลขาหวนิช (2523) : 7-9กล่าวว่า คุณภาพชีวิตอาจแบ่งองค์ประกอบไว้ 2 ส่วน คือ

1. สิ่งที่เป็นระดับพื้นฐาน คือส่วนที่ทำให้พอมีชีวิตอยู่ได้ประกอบไปด้วยเสรีภาพในขอบเขตแห่งกฎหมาย หรือประเพณีของสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

2. สิ่งที่เป็นต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิต เป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากสภาพพออยู่ได้ให้กลายเป็นอยู่ดีอันได้แก่

2.1 สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเอื้ออำนวยต่อการเพิ่มคุณภาพ ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่ไม่มีมลภาวะ สงบ เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาตนเอง และอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด

2.2 คุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมซึ่งทำให้สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของบุคคล ได้แก่ การมีจุดมุ่งหมายในชีวิต การมีความสามารถในการตัดสินใจ การมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อม และการมีความพยายามอดทนอดหงายและอดทน

2.3 คุณสมบัติที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขได้แก่ การมีความมกนน้อยประหยัด ไม่โลภ การรู้จักเอาใจเขามาใส่ในเรา การมีระเบียบวินัย และการมีจริยธรรมอื่น ๆ ที่สังคมยอมรับ

สุภางค์ จันทวานิช ,วรรณิ์ ไทยานันท์(2540:188-189)อ้างจากวิบูลย์ เข็มเฉลิม (2532) กล่าวถึงคุณภาพชีวิตไว้ว่า คนที่จะมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องรอนครจะพึงตนเอง โดยยึดหลักดังนี้

1. ครอบครัวมีชีวิตที่สงบ สะดวก
2. มีอาหารพอเพียง

3. มีสมุนไพรมะขาม และไม้ยืนต้น
4. มีคุณธรรม อยู่ได้โดยมีต้องพึ่งคนภายนอก
5. เรียนรู้ตัวเอง รู้อารมณ์
6. มีการรวมกลุ่ม
7. ทำให้เหลือแล้วจึงให้คนอื่นกิน
8. ทำตัวเองให้ง่ายไม่ฟุ่มเฟือย
9. หยุดไม่ไปตามกิเลส
10. แก้ปัญหาด้วยตนเองให้ได้
11. รู้จักวางแผนชีวิตให้กับตนเอง
12. ปลูกพืชหลายๆ ชนิดทั้งระยะสั้นและยาว
13. มีการใช้เฉพาะที่จำเป็น
14. เป็นตัวของตัวเองสูง
15. ทำเกษตรครบวงจร
16. มีทุนเป็นสวัสดิการ ให้การศึกษา
17. ไม่ผูกพันกับระบบทุน
18. อายุ 60-70 มีชีวิตที่สงบ
19. รู้จักบูรณาการความคิดให้รู้เท่าทันและมีความพร้อมในการแก้ปัญหาของตนเอง

สุภาวงศ์ จันทวานิช ,วรรณิ์ ไทยนันท์ (2540:189-190) อ้างจาก ทองดี นันทะ (ในเสรี
พงศ์พิศ, 2536 : 205-215) กล่าวถึงเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและ
วิถีทางพึ่งตนเองไว้ดังนี้

1. สามารถใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นในการพัฒนาชีวิต
2. ทำด้วยความมั่นใจและใช้แรงงาน
3. รู้จักสังเกตปรากฏการณ์และปรับใช้ให้เกิดประโยชน์
4. ผลิตเพื่อยังชีพ
5. ใช้ปัจจัยการผลิตตามธรรมชาติทุกอย่างมีค่า
6. ดำรงชีวิตด้วยความสงบสุข

7. เลี่ยงสัตว์ที่หาอาหารกินเองได้ หรือกินเศษอาหาร
8. ปลุกต้นไม้ให้น้อยตั้งแต่ดูแลให้ทั่วถึง
9. ไม่ใช้สารเคมีทุกชนิด ทั้งปุ๋ยและยาฆ่าแมลง
10. ตำข้าวกันเป็นประจำเพื่อเอารำมาเลี้ยงสัตว์
11. ปลุกสมุนไพร รักษาโรคโดยสมุนไพร และวิธีรักษาแบบพื้นบ้านทั้งหมดที่โรงพยาบาลให้น้อยลง

สรุปทฤษฎีและแนวความคิดที่จะใช้ในการศึกษาคุณภาพชีวิตของสมาชิกสหกรณ์ในโครงการฯ มีดังนี้

ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) หมายถึง ความจำเป็นขั้นต่ำที่สุดที่ทุกคนในครอบครัวหรือชุมชนควรจะมีหรือควรจะเป็นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติตามสมควร การที่ประชาชนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ก็ต่อเมื่อมีชีวิตความเป็นอยู่ผ่านเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ครบถ้วนทุกตัวชี้วัดที่เป็นปัจจัยที่จะทำการศึกษาคุณภาพชีวิตของสมาชิกสหกรณ์ตามโครงการฯ หลาย ประการ คือ

(หมวดที่ 1) สุขภาพดี เช่น เด็กต่ำกว่า 1 ปี ได้รับวัคซีนครบ, ครวเรือนบริโภคเกลือไอโอดีน, ครวเรือนกินอาหารควบคุมมาตรฐาน, อย., ครวเรือนมีความรู้การใช้ยา, หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด

(หมวดที่ 2) มีบ้านอาศัย เช่น ครวเรือนมีที่อยู่อาศัยคงทน 5 ปี, ครวเรือนมีการใช้ส้วมถูกหลักอนามัย, ครวเรือนมีน้ำสะอาดบริโภคเพียงพอ, ครวเรือนจัดบ้านเรือนถูกสุขลักษณะ

(หมวดที่ 3) การศึกษา เช่น เด็กจบภาคบังคับได้เรียนต่อระดับมัธยมฯ, เด็กไม่ได้เรียนต่อมัธยมได้รับฝึกอาชีพ, คน 14-50 ปี อ่านและเขียนภาษาไทยได้, ครวเรือนได้รับรู้ข่าวสารสัปดาห์ละ 3 ครั้ง, ครวเรือนมีความรู้เรื่องโรคเอดส์

(หมวดที่ 4) ครอบครัวสุขภาพสบาย เช่น ครวเรือนทะเลาะกันต่อสัปดาห์, ครอบครัวมีความอบอุ่น, ครวเรือนปลอดภัยจากอุบัติเหตุ, ครวเรือนปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน, ความคาดหวังอนาคต, ครวเรือนมีความเครียด

(หมวดที่ 5) รายได้ เช่น ครวเรือนมีรายได้เฉลี่ยได้ต่ำกว่าคนละ 20,000 บาท/ปี, ครวเรือนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

(หมวดที่ 6) อยากร่วมพัฒนา เช่น คนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง, ครั้วเรือนร่วมกิจกรรมบำรุงสาธารณะสมบัติ

(หมวดที่ 7) ศาสนา เช่น ครั้วเรือนปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาสัปดาห์ละครั้ง, คนในครั้วเรือนไม่ติดสุรา, คนในครั้วเรือนไม่ติดบุหรี่, ครั้วเรือนร่วมกิจกรรมประเพณีศิลปวัฒนธรรม

(หมวดที่ 8) บำรุงสิ่งแวดล้อม เช่น ครั้วเรือนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, ครั้วเรือนร่วมป้องกันและควบคุมสิ่งแวดล้อม

2.2 ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Cambell และผู้อื่น (1976) ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตของชาวอเมริกัน โดยแบ่งมิติว่า มิติที่มีความสำคัญต่อชีวิตของประชาชน มี 15 มิติ ได้แก่ การแต่งงาน (Marriage), ชีวิตครอบครัว (Family life), สุขภาพ (Health), บริเวณที่อยู่อาศัยเพื่อนบ้าน (Neighborhood), ความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Friendships), งานบ้าน (Housework), งานอาชีพ (Job), ชีวิตในอเมริกา (Life in the United State), ชุมชนหรือเมือง (City or Country), ที่อยู่อาศัย (Housing), มิติที่ไม่ใช่งาน (Non-work), ประโยชน์ของการศึกษา (Usefulness of Education), มาตรฐานการครองชีพ (Standard of living), ระดับการศึกษา (Level of Education), และการออมทรัพย์ (Saving)

Takahashi (1979) ได้ศึกษาเรื่อง "คุณภาพชีวิตในประเทศไทย : การวิเคราะห์ทางด้านเศรษฐกิจสังคม" (Quality of Life in Thailand : A Socio-Economic Analysis) โดยเก็บข้อมูลจากจังหวัดต่างๆ 70 จังหวัด มาวิเคราะห์ตามปัจจัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจำนวน 16 ปัจจัย ได้แก่ องค์ประกอบทั่วไป การบริการชุมชนศาสนา เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม อุบัติเหตุการจราจร ภาวะเจริญพันธุ์ การใช้แรงงานเด็ก การอุตสาหกรรม การคมนาคม การศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาวะการตาย อาชญากรรม การเคลื่อนย้ายทางประชากร ผู้สูงอายุ และสุขภาพอนามัย และได้นำปัจจัยเหล่านี้มาหาค่าบ่งชี้ว่า จังหวัดไหนมีค่าดัชนีสูงที่สุด-ต่ำที่สุด ผลการวิจัยพบว่าจังหวัดตราดและจังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีดัชนีคุณภาพชีวิตสูงที่สุด จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดพิจิตร เป็นจังหวัดที่มีดัชนีคุณภาพชีวิตต่ำสุด และพบว่าจังหวัดที่มีดัชนีคุณภาพชีวิตสูงๆ นั้นมักจะมีรายได้ประชากร

สูง เป็นเมืองที่เจริญหรือเป็นเมืองตากอากาศเป็นต้น ส่วนจังหวัดที่มีดัชนีคุณภาพชีวิตต่ำมักจะเป็นจังหวัดที่มีสภาพแวดล้อมไม่ดีมีภาระการเจริญพันธุ์สูงและมีการศึกษาต่ำ

เสาวนีย์ ตนะตุลย์ , 2533: 10 อ้างจากศักดิ์ชัย (2529) ศึกษาการรับรู้คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ โดยรวบรวมมิติต่างๆ ที่มีความดีที่สุดในการศึกษาคุณภาพชีวิต 9 มิติ มาเป็นกรอบในการศึกษา ได้แก่ มิติทางด้านสุขภาพอนามัย มิติการมีงานทำ รายได้ ที่อยู่อาศัย การใช้เวลาว่าง การศึกษา ความสัมพันธ์กับเพื่อน ชีวิตครอบครัว และความปลอดภัย จากการศึกษพบว่าประชาชนในเขตนี้จัดลำดับความสำคัญ 5 มิติแรก ได้แก่ มิติรายได้ มิติชีวิตครอบครัว มิติที่อยู่อาศัย มิติการมีงานทำ และมิติสุขภาพอนามัย

เสาวนีย์ ตนะตุลย์ , 2533: 15 (อ้างจากมารศรี , 2532) ศึกษาอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในชุมชนบ่อนไก่ ได้กล่าวถึงปัจจัยแรงสนับสนุนทางสังคมในรูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคม โดยตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา คือ ความถี่ในการปฏิสัมพันธ์กับลูกหลานในครอบครัวเดียวกัน ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน เช่น จากที่พักสามารถเดินทางไป-กลับ จากที่ทำงาน และสถานศึกษาได้ระยะทาง ตามระยะทางไปทำงาน รูปแบบการเดินทาง เดิน ชีจักรยาน ขึ้นรถ 4 ล้อ ฯลฯ และรูปแบบมิตรภาพ ผลจากการศึกษาพบว่าความถี่ในการปฏิสัมพันธ์กับบุตรหลานมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ แต่ไม่พบความสัมพันธ์ของรูปแบบมิตรภาพและระยะเวลาที่อาศัยในชุมชนต่อความพึงพอใจในชีวิต

นอกจากแรงสนับสนุนทางสังคม ที่ได้รับจากบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดแล้ว การได้รับสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจจาก "ศาสนา" ถือว่าเป็นแรงสนับสนุนทางสังคมอย่างหนึ่ง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความยึดมั่นในศาสนาและสุขภาพของบุคคล จึงได้รับความสนใจจากนักวิชาการเช่นกัน แม้ว่าการนิยม "ศาสนา" ยังสับสนหรือลงความเป็นพ้องอย่างแน่ชัดมิได้ แต่ทุกศาสนามีสิ่งที่ตรงกันคือการมุ่งทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

เสาวนีย์ ตนะตุลย์ , 2533: 18-19 (อ้างจากลิขิต , :2530) กล่าวถึง ความเครียดกับคุณภาพชีวิต ว่าความเครียดเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นควบคู่กับมวลมนุษย์มานาน แต่ความเครียดเพิ่งได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจากนักวิชาการหลายสาขาทั้งนี้ เนื่องจากความเครียดก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยรวมไปถึง สุขภาพจิตของบุคคลอีกด้วย การศึกษาความกับการพึงพอใจในการทำงานได้รับความสนใจพอๆ กับความเครียดกับสุขภาพอนามัย หากพิจารณาให้กว้าง

ขึ้นจะพบว่า ความพึงพอใจในการทำงาน หรือแม้แต่สุขภาพอนามัยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของคุณภาพชีวิตที่ดี

เสาวนีย์ ตนะตุลย์ (2533 : 101) ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีข้อเสนอนี้ไว้ 5 ข้อ คือ

1. สิ่งที่ได้จากการศึกษาด้านกระบวนการคือ แรงสนับสนุนทางสังคม ความศรัทธาในสังคม และความเครียด มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต ซึ่งอาจจะนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขวางแผนทางด้านสังคม อันเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างถูกต้องกับความจริง

2. ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาดัวแปรค่อนข้างจะครอบคลุมทั้งในด้านโครงสร้างและเชิงกระบวนการ ความรู้ที่ได้สามารถอธิบายคุณภาพชีวิตของประชาชนในกรุงเทพมหานครได้ในระดับหนึ่ง งานวิจัยที่จะมีขึ้นต่อไปควรจะเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อความเข้าใจในคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. ในการศึกษาครั้งนี้ ได้สร้างเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตที่ใช้ได้กับบุคคลทั่วไป โดยมีได้เน้นเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การศึกษาครั้งต่อไปควรพิจารณาคุณภาพชีวิตของคนในแต่ละกลุ่มซึ่งอาจจะได้รายละเอียดและประโยชน์ในทางปฏิบัติมากขึ้น

4. ควรพิจารณาถึงความสำคัญแก่มิติอื่นๆ นอกเหนือจากมิติที่ได้ศึกษาครั้งนี้ เช่น สวัสดิการทางสังคมนอกจากนั้นควรพิจารณามิติใดที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตโดยรวมบ้าง

5. การวิจัยครั้งนี้จำกัดขอบเขตเฉพาะประชากรในเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น การศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตระหว่างประชาชนในเขตเมืองและชนบท จะทำให้เห็นความแตกต่างของตัวแปรเชิงโครงสร้างและกระบวนการที่มีต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งสองกลุ่ม

- โกเมศ เจริญกาญจน์ (2539:13) อ้างจาก วิจิตรา วงศ์พานิช , 2534 หน้า 6-10 โดยเห็นว่าอย่างไรก็ตาม แนวโน้ม และเหตุผลในการขายที่ดินในทั่วไป รวมถึงในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ก็มักจะเกิดขึ้นจากเหตุผลคล้ายคลึงกันทั้งสิ้น คือเหตุผลด้านเศรษฐกิจของครอบครัว แต่ก็มีแรงจูงใจประการหนึ่งประกอบ นั่นคือ ราคาของที่ดินที่เพิ่มทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว

โกเมศ เจริญกาญจน์ (2539:15-16) อ้างจากอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2531) ได้กล่าวว่า ความสามารถจำแนกประเด็นปัญหาการถือครองที่ดินในภาคเหนือในปัจจุบัน พบว่า มี 2 ประเด็น คือ

1. ความขัดแย้งระหว่างประเพณีของชาวบ้านกับกฎหมายที่ดิน หรือการขัดแย้งระหว่างประเพณีท้องถิ่นกับประเพณีที่ออกโดยรัฐ (กฎหมาย) กล่าวถึง ในชุมชนจะถือว่าที่ดินที่อยู่รอบๆ บ้านถือว่าเป็นของชุมชนแล้วจะมีการจัดการอนุรักษ์ไว้บางส่วน บางส่วนก็ถือใช้ในการทำนาไร่ แต่เมื่อมีกฎหมายมากำกับ กลับกำหนดให้พื้นที่เหล่านั้นเป็นป่าสงวน เป็นต้น จึงทำให้ที่ดินทั้งหมดหลุดลอยออกไปจากชุมชนนั้นเสีย

2. การที่ไม่สามารถออกเอกสารสิทธิได้อย่างเต็มที่ ก่อให้เกิดปัญหาความไม่มั่นคงในการถือครองที่ดิน และมีประเด็นปัญหาย่อย 2 ด้าน คือ

2.1 เอกสารสิทธิไม่สามารถออกอย่างเต็มที่ ก่อให้เกิดการซ้ำซ้อนในเรื่องของเอกสารสิทธินั้น หรือว่าทำให้ผู้มีสิทธิพลสามารถเข้ามายึดที่ดินเหล่านั้นได้โดยง่าย

2.2 การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้ที่ดินมีมูลค่าสูงขึ้น โดยแต่ก่อนไม่เคยมีใครให้ความสนใจเกี่ยวกับพื้นที่ดินเลย เพราะไม่มีราคา ต่อเมื่อราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นเพราะการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมรุกเข้ามาในพื้นที่ของภาคเกษตรกรรม

โกเมศ เจริญกาญจน์ (2539:14) อ้างจาก กิตติ อธิวิทย์ (2524 หน้า 66-67) ได้สรุปผลการศึกษาเรื่องลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและประชากรผู้ไร่ที่ทำกินในประเทศไทยไว้ว่า จากการสำรวจในภาคสนามหลายครั้งทำให้สามารถสรุปได้ว่าปัญหาในเรื่องที่ดินทำกินมีอยู่ 3 ระดับ คือ 1) ปัญหาการไร่ที่ทำกิน 2) ปัญหาการเช่าที่ดิน 3) ปัญหาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดิน

อ้างจาก(นักวิจัยทางสังคมศาสตร์ รุ่นที่ 38 , 2534 หน้า76) โกเมศ เจริญกาญจน์, (2539:18) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของชาวชนบทจังหวัดเชียงราย และจังหวัดกาญจนบุรี ที่มีต่อการขายที่ดิน พบว่าสาเหตุของการขายที่ดินของชาวชนบทในจังหวัดกาญจนบุรีนั้นมีสาเหตุหลักจากต้องการนำเงินไปให้หนี้ เหตุผลรองที่ดินเกษตรกรรมที่ถือครองอยู่นั้นอยู่ห่างไกล ขาดความอุดมสมบูรณ์ และไม่มีผู้ช่วยเหลือในการเกษตร สำหรับชาวชนบทในจังหวัดเชียงรายขายที่ดินเพราะมีสาเหตุหลักการถูกนายหน้าชักชวนและสมาชิกในครัวเรือนสนับสนุนให้ขายและขายตามเพื่อนบ้านสำหรับสาเหตุนั้นคล้ายคลึงกับชาวชนบทในจังหวัดกาญจนบุรี

อ้างอิงจากสำนักงานพาณิชย์ จังหวัดเชียงใหม่ , 2537 โกเมศ เจริญกาญจน์ , 2539:19 ในปี พ.ศ. 2536 การขยายตัวด้านอุตสาหกรรมก่อสร้างเพิ่มขึ้นจากปี 2535 ถึงร้อยละ 12.74 อย่างไรก็ตามจากรายงานดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่าอัตราเพิ่มดังกล่าว ถือได้ว่าเพิ่มขึ้นในอัตราที่ต่ำ ทั้งนี้เนื่องจากการลงทุนสร้างโรงแรมที่พักอาศัย และหมู่บ้านจัดสรรที่เป็นโครงการขนาดใหญ่ที่การระงับโครงการเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการก่อสร้างที่อยู่อาศัยหรือต่อเติมที่อยู่อาศัยส่วนบุคคลมีการขยายตัวปกติ และรายงานดังกล่าวสอดคล้องกับบทสรุปของฝ่ายวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทย (2537) ที่กล่าวว่า ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่ในปี 2536 กระเตื้องขึ้นจากปีก่อนโดยเฉพาะธุรกิจเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยประเภทบ้านจัดสรรและทาวเฮาส์ขยายตัวมาก ตามความต้องการที่อยู่อาศัยของประชาชนโดยเฉพาะในเขตอำเภอรอบนอก เช่น อ.หางดง แมริม สันกำแพง ส่วนการซื้อขายที่ดินก็มีการซื้อกันมากกว่าปีก่อนส่วนใหญ่เป็นการจัดสรรที่ดินเปล่ารายย่อย เพื่อรองรับความต้องการของผู้ต้องการปลูกบ้านเพื่ออยู่อาศัย ซึ่งเป็นผู้มีรายได้ประจำ เช่น ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ

อ้างอิง โกเมศ เจริญกาญจน์ , 2539:19 ทำการศึกษามูลค่าของที่ดินที่ใช้ในการเกษตรในเขตพื้นที่รอบเมือง เชียงใหม่ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อมูลค่าตลาดที่ดินหาอัตราส่วนในการคำนวณหามูลค่าที่ดิน ส่วนที่เกิดการใช้ประโยชน์ทางการเกษตร และเพื่อเปรียบเทียบต้นทุนค่าเสียโอกาสของที่ดิน ถ้าหากนำพื้นที่ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์นอกการเกษตรพบว่า มูลค่าที่ดินส่วนที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ในการบริโภค สามารถใช้อธิบายมูลค่าตอบแทนของที่ดินได้ดีกว่ามูลค่าที่ดิน และผลการเสียเปรียบต้นทุนค่าเสียโอกาสพบว่า หากไม่นำที่ดินในเขตรอบเมืองเชียงใหม่ไปใช้ประโยชน์ในการเกษตรแล้ว ต้นทุนต้นทุนค่าเสียโอกาสดังกล่าวนั้น มีค่าสูงกว่าผลตอบแทนสุทธิที่ได้จากการเกษตรถึง 37 เท่าถือได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เจ้าของที่ดินการเกษตรมีแนวโน้มที่จะขายที่ดินเพิ่มมากขึ้น

การศึกษภาคบังคับ ทำให้ลูกของเกษตรกรที่มีที่ดินทำกิน ได้รับการศึกษา และมีความคุ้นเคยกับเขตเมือง ซึ่งมีความทันสมัยทำให้ได้รับ Demonstration Effects จนปรับปรุงชีวิตตนให้เป็นคนเมือง เมื่อได้รับมรดกเป็นที่ดินจึงขาย เพราะไม่มีความผูกพันจนกลายเป็นชนชั้นผู้รับจ้างในเขตเมือง

จากการศึกษาพฤติกรรมการลงทุนของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ จากรายได้ที่ได้จากการขายที่ดินโดย โกเมศ เจริญกาญจน์ (2539:13) อ้างจากสุริยา รักการศิลป์, (2538) ปีที่มีการซื้อขายที่ดินมากที่สุด คือ 2532 โดยมีสาเหตุสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการประกอบชีวิตทางเกษตรอีกต่อไป และเกษตรกรต้องการได้รายได้จากการขายที่ดินซึ่งมีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็วเงินที่ได้รับจากการขายที่ดินนั้นถูกนำไปใช้จ่ายในเรื่องต่างๆ คือ นำไปฝากธนาคารเพื่อหวังผลตอบแทนในรูปดอกเบี้ย ซื้อที่ดินแปลงใหม่ ซื้อเครื่องใช้ในครัวเรือน และให้แก่อุบลาน ซ่อมแซมที่อยู่อาศัยใหม่ ลงทุนเปิดร้านค้าหรือซื้อรถยนต์รับส่งผู้โดยสาร ให้เงินกู้แก่เพื่อนบ้านให้แก่อุบลาน ซ่อมแซมที่อยู่อาศัยใหม่ ลงทุนเปิดร้านค้าหรือซื้อรถยนต์รับส่งผู้โดยสาร ให้เงินกู้แก่เพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้อง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการใช้จ่ายเงินของเกษตรกร ส่วนใหญ่ไม่นิยมใช้จ่ายเงินเพื่อกิจกรรมที่มีความเสี่ยง กิจกรรมที่มีความสำคัญต่อรายจ่ายประการหนึ่งของเกษตรกรคือ การใช้จ่ายเงินเพื่อการบริโภคหรือเป็นการลงทุนทางอ้อม ได้แก่การสร้างบ้านและซื้อเครื่องใช้ภายในบ้าน

ผลกระทบที่เกิดจากการขายที่ดินของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีมาตรฐานการครองชีพที่ดีขึ้น มีหนี้สินน้อยลง เกษตรกรน้อยรายย้ายถิ่นฐานที่อยู่ ในเรื่องของการประกอบอาชีพจำนวนหนึ่งในสามของเกษตรกรที่ให้สัมภาษณ์ได้เปลี่ยนอาชีพใหม่ โดยส่วนใหญ่เปลี่ยนไปประกอบอาชีพซึ่งเคยทำงานพิเศษก่อนที่จะมีการขายที่ดิน นอกจากประกอบอาชีพดังกล่าวแล้ว เกษตรกรบางรายเปิดร้านค้าและซื้อรถยนต์รับจ้างมีเกษตรกรน้อยรายที่เปลี่ยนอาชีพเป็นผู้รับจ้างทั่วไป และพบว่า ผู้ซื้อที่ดินไปใช้ประโยชน์ในการประกอบธุรกิจการเก็งกำไร ให้ผู้ขายใช้ และให้เช่าตามลำดับ

จากการศึกษาเรื่อง การขยายตัวของเมืองเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ของอ้างจาก (สัมพันธ์ ไชยะ , 2536) บทความย่อ โกเมศ เจริญกาญจน์ (2539:22) พบว่า มูลเหตุที่ทำให้เกษตรกรต้องขายที่ดินของตนเองนั้นอันดับแรกมาจากปัญหาหนี้สินซึ่งพอกพูนมาเรื่อยๆ เป็นเวลานานทำให้ไม่อาจจะหาเงินไปชำระได้ เหตุผลต่อมาก็คือการเสวนราคาจนเป็นที่น่าพอใจของผู้ประกอบธุรกิจ โดยไม่มีการถูกบังคับซื้อทางอ้อมแต่อย่างใด เงินที่ได้จากการขายที่ดินส่วนใหญ่จะนำไปชำระหนี้เงินกู้ ส่วนที่เหลือจะฝากธนาคาร ซึ่งบางส่วนจะนำไปซื้อรถยนต์ และรถยนต์ยานยนต์ ความรู้สึกของเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่รู้สึกเสียดายที่ดินที่ขายไปเพราะขายได้ในราคาที่ถูก

ส่วนปัญหาการขยายตัวของเมือง เชียงใหม่ ที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร คือ ปัญหาในการใช้ที่ดิน และปัญหาในเรื่องน้ำ ปัญหาแรงงาน ปัญหาหนี้สินเกษตรกร

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ปี พ.ศ.2540-2544 เพื่อก้าวไปสู่ วิสัยทัศน์การพัฒนาที่พึงปรารถนาในระยะยาว แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้กำหนดวัตถุประสงค์และ เป้าหมายหลักของการพัฒนาไว้ ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมศักยภาพของคนทุกคนทั้งในด้านร่างกายและสติปัญญา มีสุขภาพ พลานามัยแข็งแรง มีความรู้ ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพ และสามารถปรับตัว ให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และ การปกครอง

2. เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้มีความมั่นคง และเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของครอบครัวและชุมชน ให้สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของคนรวมทั้งให้ชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น

3. เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ มั่นคงและสม ดูล เสริมสร้างโอกาสการพัฒนาศักยภาพของคนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา และได้รับ ผลจากการพัฒนาที่เป็นธรรม

4. เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มี ความสมบูรณ์ สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน

5. เพื่อปรับระบบบริหารจัดการเปิดโอกาสให้องค์การพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน ชุมชน และประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้วชนบทภาคเหนือมีลักษณะของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และ การเมือง คล้ายคลึงกับชนบทในภาคอื่นๆ ของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพหลักของประชากรซึ่งเป็นที่มาของรายได้ส่วนใหญ่ สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปหรือบทบาทในด้านการเมือง ลักษณะของ ปัญหาที่ชาวบ้านชนบทในภาคเหนือเผชิญอยู่ก็เป็นปัญหาเดียวกันกับที่มีอยู่ในชนบทภาคอื่น จะ ผิดกันที่ความรุนแรงของปัญหาซึ่งแต่ละภาคนั้นจะแตกต่างกันออกไป ตามสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติและผลกระทบจากกลไกของระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการบริการ ซึ่งในแต่ละ พื้นที่จะมีการตอบสนองในลักษณะที่แตกต่างกันอยู่บ้าง

สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาในชนบทนั้น โดยโครงสร้างใหญ่แล้ว ก็จะเป็นการใช้ นโยบายหรือมาตรการที่จะดำเนินการพัฒนาในเรื่องเดียวกันแต่จะมีการกำหนดมาตรการบางอย่างเป็นพิเศษสำหรับพื้นที่ต่างๆ ของแต่ละภาค ซึ่งแนวทางในการพัฒนาชนบทในช่วง 5 ปี ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ได้หันมาให้ความสนใจต่อพื้นที่และประชาชนในชนบทมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนบทยากจนหนาแน่นในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีระดับความยากจนมากกว่าในภาคใต้และภาคกลางของประเทศ

ในการพัฒนาชนบทภาคเหนือนั้นพอจะสรุปได้ว่า ควรที่จะทำการพัฒนาเพื่อเพิ่มผลผลิตสาขาต่างๆ ทุกสาขาภายใต้มาตรการที่เน้นหนักในการพัฒนาด้านการเกษตรและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เหมาะสม ขณะเดียวกันก็ควรจะให้มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมมากที่สุด การเสริมสร้างให้เกษตรกรหรือชาวบ้านชนบทรู้จักและสามารถช่วยเหลือตนเองรวมทั้งสังคมได้เป็นสิ่งสำคัญ ขณะที่การส่งเสริมให้มีการพัฒนาทางด้านจิตใจของชนบทภาคเหนือเป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้ามและน่าจะให้ความสนใจอย่างยิ่งเช่นกัน เนื่องจากการพัฒนาชนบทเพื่อการเพิ่มรายได้ เพิ่มผลผลิตในสาขาการผลิตต่างๆ สิ่งก่อสร้างทั้งหลายก็ช่วยเสริมสร้างความสะดวกสบายในชนบทนั้น เป็นเพียงการพัฒนาทางด้านวัตถุ ซึ่งไม่สามารถยืนยันได้ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวชนบทมีความสุขมากขึ้น ฉะนั้น การพัฒนาชนบทภาคเหนือเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เป็นอยู่นั้น จึงควรที่จะทำการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กัน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดทั้งความสุขกายและสบายใจขึ้นกับชนบท ภาคเหนือต่อไปในภายหน้า

ตารางแสดงข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2540 จังหวัดเชียงใหม่

ตัวชี้วัด	จำนวนที่ สำรวจ ทั้งหมด	ผลการสำรวจ (รายตัวชี้วัด)				เทียบเป้าหมาย		ผลการสำรวจ (1,620 หมู่บ้าน)			
		ไม่ผ่านเกณฑ์		ผ่านเกณฑ์		เป้าหมาย ปี 2534 ร้อยละ	ผล	ไม่บรรลุเป้าหมาย		บรรลุเป้าหมาย	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ			จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
35. คนใน ครัวเรือน ไม่ติดบุหรี่	776,634	113,395	14.6	663,239	85.4	90	X	805	49.4	824	50.6
36. คนใน ครัวเรือน ร่วม กิจกรรม ประเพณี ศิลป วัฒนธรรม	249,719	6,123	2.5	243,596	97.5	90	/	124	7.6	1,505	92.4
37. คนสูง อายุ/พิการ ได้รับการ ดูแล	110,912	7,064	6.4	103,848	93.6	90	/	159	9.8	1,470	90.2
หมวดที่ 8 น้ำดื่ม ขวดล้อม											
38. ครัว เรือนร่วม อนุรักษ์ ทรัพยากร ธรรมชาติ	249,719	14,516	5.8	235,203	94.2	90	/	293	18.0	1,336	82.0
39. ครัว เรือนร่วม ป้องกัน และควบคุม สิ่งแวดล้อม	249,719	15,720	6.3	233,999	93.7	90	/	316	19.4	1,313	80.6

บรรลุเป้าหมาย (/) 19 ตัวชี้วัด

ไม่บรรลุเป้าหมาย (X) 20 ตัวชี้วัด

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท การพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

กล่าวโดยสรุป แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาข้างต้นนั้นสามารถนำมาใช้ และมีประโยชน์ในการศึกษาวิจัยการศึกษา คุณภาพชีวิตของโครงการหมู่บ้านสหกรณ์อำเภอ สันกำแพง กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

2.3 นิยามคำศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

1. สมาชิกสหกรณ์ หมายถึง สมาชิกสหกรณ์ในโครงการหมู่บ้านสหกรณ์อำเภอ สันกำแพง กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่
2. คณะกรรมการโครงการ หมายถึง คณะกรรมการโครงการหมู่บ้านสหกรณ์อำเภอ สันกำแพง กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่